

هو العليم

تلخیص و نتیجه گیری مبحث اطلاق

سلسله دروس خارج اصول فقه - مطلق و مقید - جلسہ صدوپنجاه و هشتم

استاد

آیت الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی
قدس الله سره

اینها که گاه گاهی می آیند [مسائلی را مطرح می کنند] کار دارند که [مطرح می کنند]! یعنی ادله را تفحص کنید ببینید به کجا می رسید. هر یکی دو هفته ای یکی از این چیزها می گویند.
تلمیذ: ...

استاد: نه، چه کسی گفته است؟! یک هم چنین چیزی نیست!
تلمیذ: ...

استاد: شما گوشتان به این حرف ها بدهکار نباشد.
تلمیذ: نه آقا! ما یقین داریم رسیدیم! شک هم نداریم!
استاد: اگر مجتهدین اینهایی هستند که رساله می دهند پس شما علامه هستید! آقا چه چیزهایی می بینیم!
تلمیذ: آقا سمیناری که جدیداً مطرح کردند در رابطه با پیوند اعضاء در موت مغزی شنیده اید؟
استاد: بله، سابق بود.

تلمیذ: اخیراً، تلویزیون تبلیغ می کرد.
استاد: همین اخیر؟! نه، من نشنیدم.

تلمیذ: آقای رفسنجانی هم بر مسند سخنرانی نشسته بود. می گفت از مجلس خواستند قانونش را [تصویب] کنند. من دیگر پیگیر آن نشدم در روزنامه ها، که ببینم چه شد.

استاد: مجلس باید تصویب بکند؟ یک دکتری از دوستان ما، دکتر خاکپور که در مشهد است، تعریف می کرد که راجع به پیوند قرنیه، یک شخصی بود، ما رفتیم پیش ایشان؛ خلاصه هر چه کردیم اجازه نداد که ما قرنیه یک مرده ای را برداریم و پیوند کنیم. این دکتر الان خودش در مشهد است، شاگرد دکتر سجادی بود. می گفت که ما هر چه دلیل می آوردیم که این کور می شود و تا آخر کور است و ...؛ می گفت: نه، مرده احترامش لازم و واجب است و شما نباید این کار را بکنید. تا اینکه نمی دانم چه شد؛ یک چیزی رفت در چشم پسرش که خلاصه قرنیه اش خراب شد. آمد پیش ما. ما گفتیم که طبق نظر و فتوای خودتان نمی شود ما پیوند بکنیم. گفت که حالا این یک مورد را بکنید و دیگر نکنید. خیلی صریح گفت که این یک مورد را بکنید. می گفت که از آقایان معروف هم هست. اسمش را نیاورد و من هم از ایشان سوال نکردم که کیست؛ سوال نمی کنم. بعد گفت: این چه وضعی است؟! این چه دینی است؟! این چه بازی کردن با دین مردم است؟! می گفت که چرا این طور است؟!

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

مرحوم آخوند به دنباله مباحث تعارض بین حمل مطلق بر مقید، یا حمل مقید بر افضل الافراد قائل به حمل مطلق بر مقید شدند؛ البته نه به صورت جزمی؛ بلکه گفتند در اینجا احدهما بر دیگری رجحان ندارد مگر اینکه موارد باید لحاظ بشود. البته مسائلی که مربوط به استحباب و اشکالات ایشان بود عرض شد و اشکالاتی هم که بر ایشان وارد شده است در مسئله استحباب بیان شد که استحباب منافاتی با وجوب ندارد؛ بلکه افضل الافراد واجب به عنوان مطلوبیت مورد نظر است.

دلالت اطلاق به مقدمات حکمت بر عموم بدلی و استیعابی

مطلب دیگری که مطرح می‌کند، راجع به دلالت اطلاق به مقدمات حکمت بر عموم بدلی یا عموم استیعابی است^۱ که مسئله مهمی هم نیست؛ چون راجع به عموم بدلی مانند امری که مولا بر وجوب می‌کند، خُب این احد افراد لا علی التعین طبعاً مورد نظر است نه همه افراد و نه هیچ کدام؛ بلکه **أَحَدُهَا لَا عَلَى تَعْيِينٍ**؛ مثلاً **صَلِّ صَلَاةَ الظَّهْرِ، صَلِّ صَلَاةَ الْجُمُعَةِ**. در این صلّ، در آنجایی که دلالت بر اطلاق دارد با مقدمات حکمت دلالت بر اختیار احد الافراد می‌کند لا علی التعین. البته این منافاتی ندارد با استحباب بعضی از افراد؛ چون ما قائل به فضیلت در مراتب هستیم. این مراتب متفاوت، اقتضای رجحان بعضی از مراتب را می‌کنند نسبت به بعضی. پس منافات ندارد بر اینکه با دلیل دیگری که می‌گوید: **صَلِّ صَلَاةَ الظَّهْرِ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ** آن مرتبه راجح را بیان کند و آن اطلاق، به اطلاق خودش بر عموم بدلی، دلالت بر اختیار احد افراد بکند. یا من باب مثال در **﴿أَحَلَّ اللَّهُ آلَ بَنِي ʼعَ﴾**^۲ در اینجا نمی‌توانیم این را به عموم بدلی حمل کنیم، بلکه در اینجا عموم، عموم استیعابی و عموم شمولی است و معنی ندارد حلیت بیع، اگر ما بیع را سبب برای یک حکم وضعی بدانیم - چون این بحث هم در مورد حکم تکلیفی است و هم در مورد حکم وضعی است؛ فرق نمی‌کند - معنا ندارد که در **﴿أَحَلَّ اللَّهُ آلَ بَنِي ʼعَ﴾** قائل باشیم به احد افراد بیع بنا بر اختیار مکلف؛ اینکه یکی از افراد بیع بنا بر اختیار مکلف سبب برای نقل و انتقال احکام وضعی است، اما سایر موارد سبب نخواهند بود. بلکه به حسب موارد، این اطلاق به عموم بدلی یا عموم استیعابی دلالت می‌کند و این هم مطلب، مطلبی خیلی بدیهی و غیر قابل بحثی است. مسئله ایشان در باب اطلاق تمام می‌شود.

۱. کفایة الأصول، ص ۲۵۲.

۲. سوره بقره (۲) آیه ۲۵۷.

ملخص مبحث اطلاق

حالا ماند نتیجه گیری ما از تمام این بحث. علت اینکه من در بحث اطلاق متعرض مسائل مرحوم نائینی و آقا ضیاء و ... نشدم - چطور اینکه در سایر مطالب می شدم - این بود که در این بحث اطلاق با آن ورود و خروجی که ما شروع و به پایان رساندیم دیگر نیازی ندیدم متعرض اقوال این آقایان هم بشویم. در هر صورت مطلب مرحوم نائینی و آخوند و آقا ضیاء و ... بر اساس همین مطلبی است که خدمتتان عرض کردم؛ یعنی طبیعت مهمله را به واسطه مقدمات اطلاق حمل بر یک معنای استيعابی می کنند و در آن طبیعت مهمله تمام افراد و مصادیق را در آنجا دخیل می دانند.

اما آن مطلبی که مورد بحث بود و به دنبال آن، مرام ما در بحث اطلاق شکل گرفت عبارت است از داد و ستد بین مخاطب و بین متکلم که ما این را مفاهیم و ظهورات می نامیم؛ که بین متکلم و بین مخاطب چه داد و ستدی وجود دارد.

مطلب اول

حالا اجمالش را هم نقل می کنم که بر حسب اجمال در قضایا عرض شد بر اینکه اولاً متکلم کلامی را که مطرح می کند این کلامش ناظر بر معنای عرفی در همان زمانی است که این کلام را در آن زمان القاء کرده است. بر اساس این مطلب اگر یک مطلبی را متکلم حکیم و شارع بخواهد برای ازمئه دیگر هم استعمال کند و بداند که معنای این کلام در ازمئه دیگر ممکن است تفاوت کند، حتماً باید قرائن و شواهدی را بیاورد که مصادیق مختلفه در ازمئه لاحقه را هم دربر بگیرد. این نکته اول در این مسئله. من باب مثال اگر نظر شارع در باب زکات فطره مختص به طعام آن شهر [خودش] نباشد و موارد قوت آن شهر را طبعاً دربر نگیرد، بلکه سایر موارد را هم بخواهد دربر بگیرد، باید شارع لفظی را بیاورد که آن لفظ دلالت بکند بر قوت غالب هر جیلی و هر طائفه ای، در هر جا که می خواهد باشد. لذا ما در باب زکات فطره می بینیم که شارع گفته است که قوت غالب هر شخصی یا هر گروهی، در هر جایی که می خواهد باشد و لذا بر این اساس تفصیلی هم در روایات آمده است. اما در باب زکات ما می بینیم شارع می گوید زکات در این سه چیز است؛ یکی در غلات اربعه، در اغنام ثلاثه و نقدین. اول، گندم و جو و مویز و خرما. دوم، شتر و گوسفند و گاو. سوم، طلا و فضه. اما اگر منظور شارع این بود که از دائره این نه مورد بخواهد فراتر برود و فرض کنید که برنج را هم داخل کند، باید الفاظی را بیاورد که این الفاظ دلالت بکند بر اینکه اینها منحصر در این نه نیست؛ بلکه فقط این به عنوان بعض المصادیق زکات در اینجا مورد اشاره واقع شده است؛ این بر عهده شارع خواهد بود. پس مطلب اول اینکه در بحث اطلاق، شارع بر اساس آن عرف و آن متفاهم عرفی آن زمان لفظ را برای آن حکم، چه حکم تکلیفی و چه حکم وضعی انتخاب می کند. و اگر منظور شارع اوسع از این باشد، بر عهده شارع است که الفاظی را که دال بر

وسعت اکثر از این مفهوم و مصداق است بیان کند، این مطلب اول.

مطلب دوم

مطلب دوم اینکه یک، آن مفهومی را که متکلم از بیان شارع استفاده می‌کند عبارت است از محدوده ذهنی متکلم نسبت به متفاهم عرفی؛ دوم، قرائن و شواهدی که آن قرائن و شواهد در حول شخصیت مولا و ارتباط متکلم با کیفیت خصوصیات مولا می‌تواند وجود داشته باشد. که البته در تحت این قانون و در تحت این قاعده می‌گنجد خصوصیات مولا، نحوه تکلم مولا، نحوه صحبت کردن مولا، مولا جدی است و یا شوخی می‌کند، مولا آیا دأب و دیدنش این است که تمام مطلب را یک‌جا می‌گوید یا به‌طور قطع می‌گوید؛ اینها تمام چیزهایی است که مخاطب این چیزها را در ارتباط با مفهوم‌گیری از کلام مولا باید احراز کند و خصوصیات شرایط زمان و مکان متکلم را مخاطب باید که به‌دست آورد. من حیث المجموع آن بینشی که مخاطب از مولا از شرایط زمان و مکان دارد، همان موجب می‌شود که یک مفهومی در ذهن مخاطب از کلام مولا پیدا بشود؛ اسم این می‌شود ظهور. پس ظهور عبارت است از شکل‌گیری یک مفهوم در ذهن مخاطب پس از القاء کلام، که آن شکل‌گیری منبعث می‌شود و معلول برداشتهایی است که آن برداشته‌ها را مخاطب از کلام مولی می‌کند و ممکن است هیچ‌گونه ارتباطی با برداشته‌های شخص دیگر نداشته باشد؛ این برداشت مال شخص خودش است؛ برداشت شخص دیگری ممکن است به‌نحو دیگر باشد؛ چون شواهد و قرائن پیش اشخاص مختلف خواهد بود.

بناءً علی‌هذا ما یک ظهور اطلاقی به‌نحو مطلق که هیچ‌گونه دخالت فهم مخاطب در آن وجود ندارد در عالم تخیل نداریم، بلکه ظهور می‌شود ظهور خاص. این ظهور خاص عبارت است از نحوه برداشت مخاطب از کلام مولا، که این نحوه برداشت مخاطب از کلام مولا برحسب خصوصیات افراد و قرائن و شواهد مختلف است. بله اگر ما ظهور را به این نحو بخواهیم بیان کنیم، یعنی بخواهیم یک جنبه کلی به آن بدهیم و آن این است که فرض می‌کنیم این مخاطب با این شرایط ذهنی که دارد از شرایط مقام مخاطب و معرفتی که نسبت به اوضاع الفاظ دارد و معرفتی که نسبت به مجازات دارد و معرفتی که نسبت به نحوه متداوله استعمال لفظ در زمان خودش را دارد، این یک؛ به‌اضافه خصوصیتی را که از مولا و کلمات مولا می‌داند؛ اگر ما این را در یک قالب کلی بیان کنیم این می‌شود ظهور عرفی؛ یعنی اگر الآن این مخاطب خاص با این شرایط هزار نفر بشود؛ یعنی کس دیگری هم این شرایط و این ذهنیت و این مسائل را نسبت به مولا داشته باشد او هم همین حکمی را می‌کند که این مخاطب کرده است. آن‌وقت این ظهور، می‌شود ظهور عرفی. پس ظهور عرفی به این مبنا را ما قبول داریم. آن مبنا این است که مقدمات برای رسیدن به این ظهور عرفی تمام باشد و مخاطب با توجه به قرائن و شواهد این معنای مخصوص از کلام مولا را استفاده بکند و هر کس دیگری به‌جای این مخاطب باشد

همین معنا را طبعاً استفاده می‌کند. این ظهور می‌شود ظهور عرفی و این ظهور عرفی ممکن است که در یک زمان چند جور وجود داشته باشد.

من باب مثال مولا در یک مجلس نشسته است به چند نفر می‌گوید بروید انگور بیاورید. شما مال این شهر هستید با توجه به موقعیت بازار، می‌دانید انگور غالب در قم الآن در این زمان، انگور سفید است. با توجه به این قضیه و با توجه به اطلاعی که نسبت به حال من دارید که انگور سفید را من بیشتر از انگورهای دیگر دوست دارم و همین‌طور نسبت به خصوصیت و موقعیتی که الآن هست و می‌دانید من الآن یک مرضی دارم که دکتر به من گفته است که باید انگور سفید بخوری، نه انگور قرمز؛ با توجه به این شرایط از اینکه می‌گویم بروید برای من انگور بخرید؛ شما از این مقام مخاطب استفاده انگور ابیض را می‌کنید و کلام من را ظاهر می‌دانید در این انگور ابیض؛ پس استفاده اطلاق نمی‌کنید. اما جناب آقای فاضل مکرّم و سرور معظم هم ایشان در اینجا روز اولی است که وارد قم شدند و اصلاً خبر ندارند که انگور در قم هست یا نه. بنده کدام یک از آنها را دوست دارم. خبر ندارند دکتر به من پیشنهاد انگور سفید را کرده است یا انگور قرمز را کرده است. هیچ کدام از این مسائل را اطلاع ندارد. از این کلام من استفاده مطلق انگور را می‌کند؛ این می‌شود مقام اطلاق. حالا اینکه ایشان استفاده انگور را می‌کنند به نحو مطلق حالا بماند که این مقام اطلاق هست یا نه؟ بعداً راجع به این قضیه صحبت می‌کنیم. چون امروز می‌خواهیم باب مطلق و مقید را دیگر ببینیم، بحث فردا دیگر بحث مجمل و مبین است که دیگر چیزی ندارد و به‌طور کلی این بحث تمام می‌شود. البته شواهد و ادله‌ی ماشاءالله، بسیار زیاد است؛ متنها خود آقایان دیگر باید که در مقام استنباط و تحقیق به آنها رجوع کنند. من مواردی را [مثل] حرمت نکاح [با زانی] را به عنوان یک نمونه و مثال عرض کردم. اما این بحث اطلاق واقعاً بحث عجیبی است.

آن وقت آیا ایشان از این کلام من استفاده انگور خاص را می‌کند؟ خیر، استفاده انگور خاص را نمی‌کند. در ذهن ایشان از مطلب من که می‌گویم بروید یک کیلو انگور بخرید چه نوع انگوری نقش می‌بندد؟ مطلق انگور نقش می‌بندد نه اینکه همه انگورها. ببینید! یک وقتی ایشان می‌گوید که منظور من جمیع انواع انگور است به نحو عموم بدلی؛ یعنی فرض کنید که انگور قرمز داریم، سبز داریم، سفید داریم، زرد داریم، نارنجی داریم، صورتی داریم، سیاه داریم، یاقوتی و غیر یاقوتی داریم، بی‌دانه و امثال ذلک و این کلام من دلالت می‌کند بر همه آنها، خُب این می‌شود عام. می‌گویم هر انگوری را که آوردید امتثال کردید؛ این می‌شود عام؛ یا این‌طور است که لفظ «کُل» در اینجا می‌آورم یا لفظ کُل در اینجا نمی‌آورم، شما از قرائن و شواهد در همین جا استفاده کُل را می‌کنید بدون اینکه لفظ دلالت بر کُل بکند؛ این می‌شود اطلاق عمومی.

اطلاق عمومی یعنی اطلاقی که مثل کُل است؛ از قرائن و شواهد انسان استفاده می‌کند که مطلق مصادیق در اینجا مورد نظر مولا است و احدهما را که اتیان بکند بلامانع است. این هیچ فرقی با عموم ندارد که عرض

کردم که منظور ما از اطلاق، این اطلاق است و این اطلاق حکمش با اطلاق دیگری که الآن می‌خواهیم بگوییم فرق می‌کند. این یک قسم ظهور. حالا به جناب سرور مکرم، معزز هم می‌گویم بروید یک کیلو انگور بیاورید. ایشان در اینجا شرایط و موقعیت من را وقتی نگاه می‌کند، ایشان یک تجربه دیگری از من دارد و بر اساس ذهنیت خودشان استفاده ظهور می‌کنند از این انگور مخصوص. و لذا شما نگاه می‌کنید می‌بینید در یک مجلس واحد، برداشت‌های مختلفی از کلام متکلم می‌شود که تمام اینها برگشتش به ظهورات مختلف در افراد است. هر کدام از این ظهورات برای مکلف و برای مخاطب حجیت دارد. پس ما در اینجا قائل به انفکاک بین حجیت و ظهور نیستیم، بلکه به محض اینکه ظهور نسبت به یک کلامی منعقد شد این ظهور برای مکلف منجز خواهد بود. این می‌شود استفاده اطلاق یا تقیید از کلام این متکلم. این بحث تمام شد.

حالا آمدیم سراغ این مطلب اگر متکلم [لفظ کُل را استفاده نکرد و کلام را به شکلی نیاورد که] از [آن] توسعه استفاده بکند؛ یعنی دال باشد بر یک معنای عامی؛ هیچ کدام از این دوتا نبود؛ بلکه اولاً بلاول عبد در خانه را باز می‌کند و مولا به او می‌گوید قبل از اینکه داخل خانه بیایی؛ برو یک کیلو انگور بخر و بیاور. این در راه می‌گوید که چه انگوری مورد نظر مولا است؟! حدودش را بیان نکرده است و قیدی برای این نیاورده است و من هم نسبت به خصوصیات مولا در اینجا شک هستم که این چه انگوری را دوست دارد و چه انگوری را دوست ندارد! در اینجا اگر عبد مسائلی را نفهمد و خصوصیات را نفهمد و برداشت خاصی را از مولا نداشته باشد، از باب اینکه اگر منظور مولا این بود که یک نوع انگور خاص مورد نظرش باشد باید دلیل می‌آورد؛ این کلام مولا را حمل بر معنای توسعه می‌کند. این توسعه، توسعه لولائیه است؛ این توسعه، توسعه شرطیه است؛ این توسعه، توسعه تعلقیه است. یعنی حمل کلام مولا بر انگور از باب بدبختی و بیچارگی است؛ نه از باب اینکه مولا کلامش دال بر توسعه است. چون من دلیلی را ندارم بر اینکه کلام مولا در اینجا بر چه دلالت می‌کند، در اینجا مجبورم بگویم پس کلام مولا مانعی ندارد از اینکه بر هر کدام حمل بشود. آن وقت در یک هم چنین شرایطی بحث می‌کنیم که در اینجا مکلف باید به افضل افراد اتیان بکند؛ فردی را اتیان کند که در نزد خودش یقین می‌داند که اگر این فرد را اتیان کند کلام مولا را در اینجا اتیان کرده است. این مقام، مقام احتیاط است، همان طوری که عرض شد. چون در اینجا دلیلی بر فرد ندارد، در اینجا عقل حکم می‌کند بر اینکه شما فردی را باید اتیان بکنید که آن فرد در اینجا مرضی نظر مولا باشد و [اما] قاعده قبح عقاب بلا بیان که در اینجا مطرح است در صورتی است که عقل منجز و مأمن نداشته باشد؛ در آنجا قاعده قبح عقاب بلا بیان می‌آید؛ ولی وقتی عقل می‌گوید که شما می‌توانید افضل افراد را در اینجا اتیان کنید به نحوی که یقین داشته باشید؛ خود همین اتیان، با توجه به تعلق حکم به نحو و جوب از یک طرف، و با توجه به ارشاد عقل به افضل افراد از طرف دیگر، عقل در اینجا منجز است که شما باید افضل افراد را اتیان کنید تا از عهده تکلیف در اینجا بر بیاید.

بناءً علیٰ هذا حالا که این دو مورد اطلاق مشخص شد، اگر در اینجا یک دلیلی آمد ولو اینکه دلیل از نظر حجّیت، چندان مورد وثوق نباشد که گردن انسان را بگیرد؛ بلکه یک دلیلی است که فرض کنید که این دلیل مرسل است یا خبر از آن وثاقت کامل برخوردار نیست؛ اگر یک هم‌چنین دلیلی بعد از اطلاق بود؛ این دلیل می‌شود منجز. اگر ما این اطلاق را نداشتیم، شاید این دلیل تنها، به تنهایی منجز نبود؛ ولی در اینجا از باب ارشاد عقل به افضل افراد ما باید که اتیان بکنیم. [پس] آن دلیلی که در اینجا از نظر حجّیت، ولو دلیل تام نیست، به نحو یک احتمال جدّی می‌آید و آن اطلاق را در اینجا مقید می‌کند به این مورد به خصوص؛ چون ما در وهلهٔ اوّل دلیل نداشتیم و این دلیل در اینجا برای ما منجز می‌شود. این می‌شود مقید برای آن اطلاقی لولایی. اما اگر ما اطلاقی را که اوّل داریم آن اطلاق، مانند عام بود. یعنی با شواهد و قرائن ما استفاده عموم بدلی از این اطلاق کردیم یا استفاده عموم شمولی از این اطلاق کردیم که همهٔ موارد را استیعاب می‌کند؛ اگر ما یک هم‌چنین اطلاقی را من اوّل الامر استفاده کردیم این دلیل ما دیگر نمی‌تواند معارضه بکند با آن دلیل اطلاق؛ بلکه دلیل اطلاق حاکم خواهد بود و آن را از صحنه بیرون می‌کند. الا اینکه در اینجا دلیل محکم، دلیل خاص بیاید مثل خاص که بعد از عام می‌آید و عام را تخصیص می‌زند.

محصل بحث اطلاق

بنابراین محصل بحث در اینجا این شد اگر شما با قرائن و شواهدی استفادهٔ اطلاق کردید از آن لفظ، این به عنوان یک دلیل محکم می‌تواند با ادلهٔ بعد از خودش معارضه کند. نگاه می‌کنیم به اینکه این دلیل قوی‌تر است از آن دلیل خاص بعدی یا آن قوی‌تر است؟ ممکن است این دلیل خاص باشد و هزارتا جهت ضعف داشته باشد. این طور نیست که تا شما می‌گویید دلیل خاص است؛ پس بنابراین حاکم و راجح است. چون از نظر سند ممکن است اشکال داشته باشد یا از نظر دلالت ممکن است اشکال داشته باشد یا خود نحوهٔ بیان ممکن است یک بیانی باشد که دلیل مطلق در مقام علت باشد و در مقام علت تخصیص بر نمی‌دارد. اینها جهاتی است که دلیل خاص را و دلیل مقید را تضعیف می‌کند. پس اگر در مقام اطلاق با توجه به قرائن و شواهد ما استفادهٔ اطلاق کردیم در این صورت بین دلیل مطلق و دلیل مقید معارضه می‌افتد؛ باید ببینیم کدام قوی‌تر از دیگری است. اما اگر از اوّل ما اطلاق لولایی را استفاده کردیم ولو دلیل بعدی مقید ما دلیل قوی نباشد و حجّت شرعی را اثبات نکند باز در عین حال مقید خواهد بود. از باب ارشاد عقل به برائت تکلیف در زمان جهل نسبت به تکلیف ما در اینجا حکم می‌کنیم. این می‌شود مقام، مقام اجمال؛ یعنی اگر شارع در مقام بیان، مطلب را مجمل بیان کرده است و مفصل بیان نکرده است در اینجا ما با آن احتمالات جدّی بعدی باید این مطلق خود را قید بزنیم.

تلمیذ: اگر احتمال فکری عقلانی بود و آن دلیل خاص ما هم پایه و اساس آن جووری نداشت، دیگر باید

آن احتمال جدی عقلایی را عمل بکنیم؟

استاد: بله، باید آن را عمل کنیم. اینجا دیگر باید شما بین آن دلیل و بین [دلیل دیگر بسنجید و یکی را انتخاب کنید]. و ما موارد بسیار داریم؛ خصوصاً در باب قصاص و دیات ما یک مورد بسیاری داریم که در آنجا دلیل عقلایی ما با روایاتی که هست معارضه می‌کند که اصلاً چطور ممکن است یک روایتی یک هم‌چنین چیزی را بگوید! نمی‌توان اصلاً تعبد کرد! و لذا اینجا همان‌جایی است که می‌گویند که دیگر مجتهد خودش باید یکی از دوتا را انتخاب کند، ببیند کدام‌یک از این دو جهت در نزدش راجح است. چون ممکن است آن روایت نسبت به مورد خاص باشد و ما با آن دلیل عقلایی تخصیص بزنیم. مورد، مورد خاص است و ما نمی‌توانیم معارضه کنیم.

پس ما حاصل بحث این شد که در مقام ظهورات، البته بحث ظهورات باز بعداً می‌آید، فعلاً اطلاق را بحث می‌کنیم؛ اطلاق عبارت است از مفهوم حاصل از یک لفظ یا کلام - فرق نمی‌کند یا از لفظ انسان اطلاق را می‌فهمد یا از مجموع کلام می‌فهمد، یا اطلاق در حکم است یا اطلاق در موضوع است که اینها بحث‌هایش گذشت - که با توجه به قرائن و شواهد دلالت بر استیعاب می‌کند، همان‌طوری که عام دلالت بر استیعاب می‌کند؛ اسم این را می‌گذاریم مطلق. و اما اطلاقی که از مقدمات حکمت بخواهیم استفاده کنیم، آن اطلاق نیست، بلکه اجمال است و این یک اطلاق تعلیقی و اطلاق لولایی و شرطی است و این اطلاق، اقتضاء می‌کند به ارشاد عقل بر اینکه انسان افضل افراد را باید از باب برائت ذمه و اشتغال ذمه اتیان کند، این اطلاق با احتمال جدی عقلایی و حتی با دلیل غیر حجّت هم در اینجا مقید خواهد شد. این اطلاق تعلیقی و لولایی و شرطی است با آن اطلاق فرق می‌کند.

بحث اطلاق تمام شد. إن شاء الله فردا بحث مجمل و مبین را بیان می‌کنیم که یک بحث بیشتر نیست.

تلمیذ: با غیر حجّت چطوری می‌تواند مقید کند.

استاد: یک وقت فرض کنید که سند، سند محمد بن مسلم است؛ یک وقت سند مرسل است یا یکی از راوی‌ها مشکوک است که ما نمی‌توانیم به عنوان یک حجّت شرعی این روایت را مورد بحث قرار بدهیم؛ در عین حال این روایت باز می‌تواند این اطلاق ما را مقید کند.

تلمیذ: به چه دلیل؟

استاد: خُب احتمال جدی است! احتمال جدی حجّت نیست ولی به عنوان یک احتمال جدی که مطرح

است دیگر!

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد